

Milenko Patković

OSJEČKI LIST »JUG« O JUGOSLOVENSKOM POKRETU I STVARANJU JUGOSLAVIJE 1918. GODINE

Osječki list »JUG« počeo je izlaziti 1. I 1918. godine, a iz njegovog prvog broja vidi se s kojim ciljem i kakav mu je program:

1. Opšte političke prilike zahtevaju okupljanje svih nacionalnih snaga i ljudi, svih istomišljenika sa nacionalnim zahtevima i programom, koji su sastavni delovi velikih svetskih problema, a koje će ovaj rat rešiti. Sva slovenska i neslovenska javnost je spremna da odmeri svoje stavove i programe;

2. Osnovni zadatak lista sastojće se u radu na narodnom jedinstvu Hrvata, Srba i Slovenaca, iz čega proizlazi »da narodna politička taktika imade krenuti ovim pravcem, kojim će se moći oživotvoriti narodni zahtjevi, koji slijede iz toga jedinstva«. Zato je pitanje narodnog jedinstva »aksiom« našeg političkog života, a ta ideja je, kroz tri ratne godine, osvojila ljude i činioce, na koje se u nacionalnoj politici već prestalo računati. Oni su čak počeli raspravljati o tome kako da se uspostavi kooperacija između »jugoslavenstva« i hrvatstva. Inače, ta dva pojma se međusobno ne isključuju, oni su stavljeni u međusobni sukob od strane ljudi koji »zamućuju narodni život«. Pri tome se mislilo na frankovce;

3. Rad na doslednom razvijanju demokratskog narodnog života, tj. borbi za jednaka prava i dužnosti, uvođenje opšteg i jednakog prava glasa, kako ga je proveo Hrvatski sabor (ali ta osnova nije zadovoljavajuća, jer ne osigurava jednako pravo glasa, a sem toga i dalje održava privilegije određenih staleža). Privilegije treba isključiti iz političkog života, što se mora učiniti na vreme, i na taj način narodu omogućiti da plebiscitom odluči o svom budućem životu;

4. Ispravno shvaćeni demokratizam zahteva i duboku reformu poreske i zemljoposjedničke politike, tj. treba ići zatim da mali čovek dobije u svoje ruke dovoljno zemljišta, da mu se zaštiti posedovni minimum i spreči proletarizacija. Postoji, inače, ogroman raskorak između velikih i sitnih poseda, što je uticalo na iseljavanje stanovništva;

5. Hitno treba sprečiti prodor stranog, tuđinskog elementa, koji je ozbiljno ugrozio autohtono stanovništvo. Slavoniju od toga treba braniti i odbraniti, jer je ova naša pokrajina jako zaleđe slovenskim narodima na Balkanu. Ne bismo mogli izvršiti svoju zadaću, u potpunosti kada, kao najbliži susedi, ne bismo posebnu i svestranu pažnju posvetili Hrvatima i Srbima u Ugarskoj, naročito u Bačkoj i Banatu.

Na kraju ovog programa ističe se da je list vanstranački, nezavisan.¹ Iz programa je jasno da list ima jugoslovenski karakter. Istog dana izišao je u Zagrebu prvi broj jugoslovenskog lista »Glas Hrvata, Srba i Slovenaca«, pod uredništvom dr J. Novaka, koji u uvodniku, kao i pomenuti »Jug«, donosi svoj politički program, u kome ističe da će list raditi na ostvarenju jugoslovenskih težnji za ujedinjenjem. Istovremeno je među zagrebačkim katoličkim sveštenstvom provedena akcija za prihvatanje Jugoslovenske deklaracije, a to je bila akcija suprotna izjavi dr Šadlera.² Jugoslovenski pokret se razvija i među slovenačkim političkim strankama, a povezanost jugoslovenskog i češko-slovačkog pokreta sve više se izražava. Praški dopisnik »Hrvatske države« pisao je tada iz Praga da je postignut sporazum da se u Pragu, ili Zagrebu, sastanu svi predstavnici Jugoslovena i Čehoslovaka i da na sastanku utvrdi jedinstvena akcija svih slovenskih zastupnika u Monarhiji. »JUG« pozdravlja ovu akciju, jer će ona doprineti slovenskoj solidarnosti koja je u toku ovog rata pokazala svoju snagu i vrednost interesa Čeha i Jugoslovena. U ovom momentu zajednički interesi su postavljeni na dosada najvišu ravan, a ekonomski interesi treba Jugoslovene što više da združe sa Česima, jer su oni jedan od najrazvijenijih i najkulturnijih naroda Monarhije, a među Slovenima najrazvijeniji, što će pozitivno uticati na industrijski i ostali razvitak Jugoslovena i njihovih područja. »Pod uplivom velikog češkog naroda razvio se naš preporod, srušio se jedan nasilnički režim i razvila se jače misao narodnog jedinstva i slavenske solidarnosti, pa sigurno nema Hrvata, Slovenca i Srbina, koji ne bi želio, da najavljeni sastanak jugoslovenskih i čeških političara urodi konsolidiranjem naših stranačkih prilika, da se na Jugu stvori jedinstvena ili međustranačka fronta u borbi za ujedinjenje, samostalno i samoodređenje troimenog ali jednog našeg naroda.«³

Rad na jugoslovenskom programu, njegovom prihvatanju i širenju se nastavlja. Tako je sveštenstvo Zadarske biskupije izdalo poziv katoličkom sveštenstvu svih jugoslovenskih zemalja da se izjasne za deklaraciju Jugoslovenskog kluba na Carevinskom veću, a dopisnik »Hrvatske riječi« javljao je tada, iz Beča, da se u krugovima Jugoslovenskog kluba radi na osnivanju Narodnog veća, u kojem bi bili zastupani predstavnici svih jugoslovenskih pokrajina, koji bi zastupali stavove Majske deklaracije. U pojedinim pokrajinama bile bi osnovane pokrajinske organizacije. Ovaj dopisnik smatra da bi i Hrvatsko-srpska koalicija trebala učestvovati u Narodnom veću, jer je i ona u svoj program stavila ujedinjenje našeg naroda. »Novine« takođe zastupaju ovu ideju osnivanja Narodnog veća, jer je krajnje vreme da se nacionalne snage koncentrišu i organizuju.⁴

»Glas Slovenaca, Hrvata i Srba« donosi članak o nacionalnom pitanju, tj. o rešavanju jugoslovenskog pitanja; ovaj broj lista je zaplenjen, a u njemu su sadržane sledeće konstatacije:

— jugoslovenski problem mora se posmatrati u kontekstu ukupne evropske krize, a ne samo u sklopu krize Monarhije;

— za rešavanje ovog pitanja treba stvarati jedinstvene stavove koji do ovog momenta nisu postojali, ali se oni javljaju »kao krvavo sunce iz mora strašnog trogodišnjeg stradanja«. A »Savez nezavisnih Srba«, koji tada u Švajcarskoj izdaje

1) »Jug«, 1/1. I 1918, str. 1, 2.

2) Isto, str. 2.

3) Jug«, 4/4. I 1918, str. 1.

4) Isto, str. 2.

»Srpski list«, u svom programu ističe da se bori za oslobođenje i nezavisnost srpskog naroda s pravom slobodnog opredeljenja, a uređenje konfederativno, a treba negovati misao o opštoj balkanskoj konfederaciji zasnovanoj na demokratskim principima. Predsednik ovog saveza bio je advokat Živojin Moskovljević.⁵

Zbog neblagovremenog zastupanja jugoslovenskog programa, u zajedničkom Saboru, napadnuta je Koalicija, čiji poslanici u pomenutom Saboru čute. Oni to čine u vreme kada predstavnici Čeha, Poljaka, Rusina i Ukrajinaca, slušajući eho svojih naroda, videći velike i neizbežne posledice rata, otvoreno traže ujedinjenje i nacionalnu slobodu, pa čak i to da se priključe svojoj »slobodnoj braći u neprijateljskoj državi.« Oni to zahtevaju pozivajući se ne samo na državno i nacionalno pravo nego i na međunarodno pravo. Zbog toga se, s pravom, od Koalicije očekuju akcije.⁶

Banjački katolički sveštenici i ugledni Hrvati izjasnili su se za Deklaraciju Jugoslovenskog kluba i osudili frankovačku politiku nadbiskupa dr Šadlera, koji je istupio protiv Deklaracije. Slične izjave očekivane su tada i iz ostalih krajeva Bosne i Hercegovine.⁷

Nemački konzul u Sarajevu, dr Eiswald, išao je od čoveka do čoveka u gradu ispitujući pojedinačno da li je ko dao svoj potpis za jugoslovenski program i da li je od njega odustao.⁸

»Jug« je pisao da se nakon velikog iskustva uvidela neophodnost realne politike u Hrvatskoj i uopšte u hrvatskoj politici, koja je prisiljena da se oslobodi radikalnog hrvatstva koje je doprinelo opštoj političkoj nemoći (misli se na rad frankovaca), a to je značilo okretanje prema (»narodnim saveznicima i prijateljima«. Čim, dakle, hrvatski narod hoće da vodi politiku razuma, to mora na prvi pogled u očima svojih narodnih neprijatelja naći svoje prijatelje. »Neprijatelj moga neprijatelja moj je prijatelj«, — a eto na jugu ove Monarhije jednokrva braća Južni Slaveni, jednako Slovenci kao i Hrvati i Srbi imademo istoga narodnoga neprijatelja.«⁹ Na taj način se i došlo do ideje o narodnom jedinstvu Hrvata i Srba. Međutim, ona ostaje samo ideja ukoliko se iz nje ne izvuku praktične posledice, a one se sastoje u tome da Hrvati ne smeju služiti, recimo, bečkoj struji, samo zato da bi ugrozili Srbe kod kuće, negirajući im pravo na život. Takva politika vodi do »smiješnog« uništavanja ovog ili onog pisma. Isto tako ni Srbi ne smeju činiti kompromis sa peštanskom strujom, da bi na taj način Hrvate prikratili, kao što je to bilo u Kuenovo vreme. Zato, zbog budućnosti Hrvata, Srba i Slovenaca moraju se formirati zajednički zahtevi (program) a u njima, u čemu političke strane moraju biti jedinstvene, jedinstvenost u svojim ciljevima. »Od stranačkih vijeća, stranačkih ciljeva treba doći do Narodnog vijeća, domorodnih ciljeva.« Prema tome, radilo se o koncentraciji nacionalnih snaga kojih još u ovom momentu nije bilo, jer su međustranačke veze bile nikakve: Koalicija je radila za sebe. Starčevićanci zbog državnopravnog odgoja ne mogu da prikupe »raštrkane narodne ljude«, koalicionaški disidenti tek su se počeli okupljati oko »Glasa« i »Juga«, socijalisti su se jako slabo snalazili kao i građanske stranke u novom vremenu, a Seljačka stranka sama živa zakapa uz frankovce čekajući zajedno s njima komesarijat. »Jasno je, piše »Jug«, da je veoma teško u ovakvoj atmosferi ostvariti nacionalnu koncentraciju. Činje-

5) »Jug«, 5/5. I 1918, str. 2.

6) »Jug«, 8/8. I 1918, str. 1.

7) »Jug«, 9/9. I 1918, str. 1.

8) »Jug«, 9/9. I 1918, str. 3.

9) »Jug«, 9/9. I 1918, str. 2, 3.

nica je međutim, da ideja hrvatsko-srpsko-slovenačkog jedinstva može okupiti sve nacionalne snage u jedan čvrsti blok, ali tu ideju ne treba mešati za tzv. »Jugoslovenskom deklaracijom«, koju su doneli jugoslovenski poslanici na Carevinskom veću 20. maja 1917. godine. Jer, ideja narodnog jedinstva je nešto šira, ona obuhvata sav nacionalni prostor, jugoslovenski prostor, tj. hrvatski, srpski i slovenački narod, dok »Jugoslovenska deklaracija« traži samo delimično ujedinjenje Jugoslovena u jednu samostalnu državu u okviru Monarhije. Prema tome, ova Deklaracija ne zastupa radikalnu politiku. Krfska deklaracija, piše »JUG«, zastupa radikalnu politiku, tj. traži ujedinjenje svih Srba, Hrvata i Slovenaca u nezavisnu, slobodnu državu, po obliku monarhijsku državu sa određenom dinastijom. A radikalnija bi bila samo ona politika, piše »JUG«, koja bi tražila potpuno ujedinjenje čitavog jugoslovenskog prostora u nezavisnu državu, čiji bi oblik vladavine odlučivao narod slobodnom voljom »u smislu ruske i američke mirovne formule o samoodređenju naroda.«¹¹ Međutim, za realizovanje nacionalne koncentracije, pored navedenih nedostataka, postoji slaba povezanost intelektualaca, koji vode stranke, i naroda: seljaka i radnika. U stvari, treba povezati opšte nacionalne interese sa socijalnim radničko-seljačkim, a to je, u stvari, podloga za koncentraciju nacionalnih snaga.

Dosadašnja frankovačka politika nanosila je štetu ne samo jugoslovenskom pokretu nego, prvenstveno, hrvatskom narodu. Na primer, za Rauhove vladavine ništa se nije dobilo, sem hrvatskog natpisa na Hrvatskom narodnom kazalištu, ali su zato progoni ćirilice i veleizdajnički procesi bili »nagrada« toga vremena. Beč i Pešta su tvrdili da Hrvati imaju neprijatelje u ćirilici, da će se njenom upotrebom Hrvati odnaroditi, ali to što postoje nebrojene tuđinske škole ništa ne smeta. Isto tako, pisao je dalje »JUG«, za vreme rata, tzv. čisti hrvatski kurs bacio je pod noge svaki osećaj stida i identifikovao se sa najvećim protivnicima Hrvata i Srba, a sve to je bilo u službi Beča i Pešte. Radilo se o demagoškoj politici u svrhu zavađanja Srba i Hrvata, tj. izolovanja Hrvata od Srba i Slovenaca. Logičan odgovor protiv ove destruktivne politike jeste proširenje nacionalne političke baze, saradnjom Hrvata, Srba i Slovenaca, jer u suprotnom, pisao je »JUG«, ostaćemo i nadalje izrabljivani i podređeni i nećemo doći do svoje političke slobode.¹²

U januaru 1918. godine vođena je velika kampanja, propagandna akcija prikupljanja potpisa za Jugoslovensku deklaraciju među građanstvom i sveštenstvom. Ovo je imalo snažnog odjeka i na Zagrebačkom sveučilištu, gdje je 25. I 1918. godine održana Skupština akademičara, što je bilo važno, jer je narod očekivao da čuje glas omladine. Istaknuto je na Skupštini da je još Štrosmajer, osnivač Sveučilišta, hteo da ono bude rasadište jugoslovenske misli, a ono to treba da bude u ovim sudbonosnim trenucima. Narod je u prošlosti preživljavao Kosovo, a u tadašnjim momentima poživljavao je drugo Kosovo koje je sjedinilo Hrvate, Srbe i Slovence koji su postali svesni da im nema budućnosti bez zajedničke jugoslovenske države. Jugoslovenska akademska omladina na ovoj Skupštini istakla je neophodnost jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba, zahtev za što brže sklapanje međunarodnog demokratskog mira, koji treba da omogući formiranje države Slovenaca, Hrvata i Srba, zaštićene granicama utvrđenim međunarodnim ugovorom.

10. »Jug«, 14/15. I 1918, str. 1.

11) »Jug«, 16/17. I 1918, str. 1.

12) »Jug«, 16/17. I 1918, str. 1.

Ova država mora biti demokratska, i u njoj će biti osigurane sve nacionalne osobnosti Srba, Hrvata i Slovenaca. Upućen je poziv svim hrvatskim, srpskim i slovenačkim narodnim predstavnicima da pred čitavim slovenstvom i Evropom, te ostalim kulturnim svetom traže slobodu, ujedinjenje i samoodređenje; svi predstavnici jedinstvenog naroda treba da se sastanu i odrede taktiku i ciljeve za jedinstvenu politiku; sa simpatijama pozdravljaju i prate rad Jugoslovenskog kluba, Starčevićeve stranke prava i Češkog saveza.¹³

Ovo je bio glas omladinskog jugoslovenskog pokreta, uzdanice jugoslovenskog pokreta, koja u svojoj većini pristaje i oduševljava se Jugoslovenskom deklaracijom. Upravo tada je iz omladinskih krugova potekao prvi konkretni predlog za saziv Narodnog veća i poziv za konferenciju nacionalnih snaga i ujedinjenje i samoodređenje Jugoslovena.¹⁴ Kako se ova akcija za sakupljanje potpisa za Deklaraciju veoma razmahala i imala velik uspjeh, frankovci su se spremali za protuakciju, pozivajući sve svoje pristalice da šalju potpisane izjave za Štadlerovu deklaraciju, koja se suprotstavljala ostvarivanju jugoslovenskih težnji. Ovo, razume se, nije moglo zaustaviti ostvarivanje jugoslovenske ideje.

Krajem januara, u Carevinskom veću, u debati o mirovnim pregovorima, govorili su i predstavnici slovenskih naroda Monarhije. UDRŽAL je istakao da Česi zahtevaju pravo samoopredeljenja za češki narod i sopstveno prisustvo u mirovnim pregovorima. Ukoliko ova prava ne dobiju, biće prisiljeni isto potražiti na drugoj strani. Poslanik Ribar, predstavnik Južnih Slovena, najenergičnije je protestovao protiv austrijske i mađarske štampe, zato što u krivom svetlu predstavljaju Južne Slovene svojoj publici, iako su oni svoj patriotizam pokazali na delu braneći Monarhiju. Međutim, istina je, istakao je Ribar, da se Hrvati, Slovenci i Srbi ponose svojim slovenstvom, bore se i boriće se protiv megalomanske njemačke politike, koja je omrzuta u čitavom svetu, pa tako i kod Južnih Slovena. Boriće se, takođe, protiv supremacije Nemačke, koja među Južnim Slovenima stolećima harači, duševno i fizički. Istovremeno je vođena borba protiv italijanaša i drugih domaćih neprijatelja, u kojoj su se istakli Pavlinović-Klaić, Biankini i drugi. Danas je ovaj patriotizam zahvatio sve narodne slojeve, zaključio je Ribar svoje izlaganje.

Poljak Tetmajer je izjavio da će se nastaviti borba za potpunu slobodu i nezavisnost Poljaka, te da u Evropi može doći do trajnog mira jedino ako se ispravno reši poljsko pitanje. Poslanik Tusar upozorio je na nemoć austrijske vlade u unutrašnjoj i spoljnoj politici. U ime Jugoslovena govorio je dr. Korošec, izjavivši da Jugosloveni ostaju kod svog programa samostalne jugoslovenske države. »Jugoslavenskom narodu jugoslavenska slobodna država« (Burno odobravanje).¹⁵ Sloveni u Monarhiji tako postaju odlučni i jedinstveni u zahtevima za slobodu i samoopredeljenje, što očekuju od rezultata mirovnih pregovora.¹⁶

Tada »JUG« objavljuje članak »Srpski glas iz Banata«, u kome se pozdravlja izlaženje ovog lista, čiji je program: Jugoslavija Jugoslovenima, beskompromisna borba za ujedinjenje svih Jugoslovena¹⁷, a u članku »Narodna dužnost u Osijeku« tvrdi se da se u Osijeku oduvek vodila borba da prevlada na ulici, u uredima i kafanama, pa i privatno po domovima, hrvatska i srpska reč. Stanje se u tom smislu

13) »Jug«, 23/25. I 1918, str. 1.

14) »Jug«, 24/26. I 1918, str. 1.

15) »Jug«, 24. I 1918, str. 3.

16) »Jug«, 26/27. I 1918, str. 1.

17) Isto, str. 2.

mnogo popravilo, ali se ne može zadovoljiti postignutim uspesima, jer je Osijek »i danas njemački grad kao i pre deset godina, pa iako je drugi grad u Hrvatskoj, u njemu je i dalje dominantan njemački jezik.¹⁸ Borba protiv nemačke i mađarske dominacije čini osnovu jugoslovenskog programa koji zastupa »JUG«, kao i podržavanje sličnog programa čehoslovačkih patriota. Zato »JUG« donosi u celini PRAŠKU REZOLUCIJU, od 6. I 1918. godine, koju su prihvatili i potpisali svi češki poslanici u Carevinskom veću, poslanici raspuštenog i do sada neobnovljenog sabora Kraljevine Češke, te, za vreme rata, nezavisnih sabora Moravske i Šleske. Oni u toj glasovitoj, od strane ministra predsednika dr Seidlera zabranjenoj, »a sada dozvoljenoj rezoluciji« vele: oni su verni načelima prava naroda na samoopredeljenje i samostalnost, i međusobnog uvažavanja kao garancije međunarodnog mira. Ovaj demokratski princip predlaže, uostalom, i nova Rusija, a protiv ovih načela je Austro-Ugarska, koja tvrdi da se nacionalno pitanje treba da reši u svakoj državi ustavnim putem. To ne znači ništa drugo, ističe se u pomenutoj rezoluciji, nego potpuno zbacivanje načela samoodređenja naroda. Češkom narodu bila je oduzeta državopravna samostalnost i pravo samoopredeljenja naroda i veštačkim izbornim sistemom Češki narod bio je predan gospodstvu nemačke manjine i njegovoj centralističkoj birokratiji. Slovaci su bili pod mađarskim knutom. Ustav na koji se oslanja Austro-Ugarska, njen sistem vlasti, onemogućio je svim nemačkim narodima da slobodno odluče o svom položaju i zato su ti narodi izloženi na milost i nemilost nemilosrdnoj nemačkoj hegemoniji. Češki i slovački narod teži da sa svim demokratskim narodima sveta utanači sveopšti i trajni mir bez pritisaka i vlasti država i naroda nad narodima. Zbog toga pravo naroda da slobodno živi, i o tom odlučuje, mora da bude tema budućeg međunarodnog prava, garantovanog mira i međunarodne prijateljske saradnje.

Ukoliko mir ne bi doneo češkom narodu pravdu i slobodu, to za ovaj narod ne bi bio mir, nego početak nove velike borbe za državnu samostalnost, koja bi trajala sve dok se ta samostalnost ne bi stvorila. Češki narod želi tu samostalnost, želi da u slobodnom takmičenju sa slobodnim narodima »u svojoj državi uređenoj, jednakopravnoj, demokratskoj, socijalno pravednoj i sagrađenoj na jednakosti čitavog svog pučanstva u granicama historijskih zemalja i naseljenja svojih sa svojom narodnom granom slovačkom može prinositi k novom razvoju čovječanstva na temelju slobode i bratstva, priznavajući u toj državi narodnim manjinama naroda jednaka prava«. Na temelju ovih načela protestuju protiv prava drugih naroda da odlučuju na mirovnoj konferenciji u ime čehoslovačkog naroda. Zato zahtevaju da se obezbedi svim narodima pravo na samoopredeljenje (pa i čehoslovačkom), da učestvuju na mirovnoj konferenciji i slobodno brane svoja prava.¹⁹

Pozdravljajući sa simpatijama akciju Jugoslovenskog kluba na Carevinskom veću, koji je objavio Majsku deklaraciju 1917. godine, u februaru 1918. godine »JUG« se ipak za nju ne izjašnjava. Naime, prema »Jugu« ona više ne odgovara najširim i životnim potrebama jedinstvenog naroda Hrvata, Srba i Slovenaca. Zato se ovaj list ograđuje, kako od frankovaca, tako i od svake narodbenjačke i dualističke politike, koju je i tada zastupala »oportunistička Hrvatsko-srpska koalicija«. I najnovije akcije Čeha i Poljaka potvrđivale su ove vanstranačke akcije osječkog »JUGA«, ali se to primećivalo i kod nekih istupa Jugoslovena. Naime, kao što Česi, Poljaci i Ukrajinci, tako i ujedinjeni i nezavisni Hrvati, Srbi i Slo-

18) »Jug«, 28/31. I 1918, str. 2.

19) »Jug«, 29/1. II 1918, str. 2, Narodni program.

venci moraju u nacionalni program jasno i odlučno staviti svoj suverenitet naroda, tj. da može na osnovu prava samoopredeljenja naroda, uz međunarodnu garanciju, da odlučuje o načinu i formi svoje vladavine. Ovakav nacionalni program, piše »JUG«, jedini može da oživotvori pravu i svestranu nacionalnu koncentraciju i udovolji »svim našim stoljetnim težnjama i idealima«. Jer, bez narodnog suvereniteta ne može se u budućnosti zamisliti sloboda potpunog državnog, kulturnog i ekonomskog razvitka naroda. Ovo je bio zahtev javnosti i morao se ugraditi u nacionalni program. Zato se jugoslovenski program u najširem značenju mora što pre stvoriti.²⁰ »Odlučna vremena dolaze i naš narod mora biti pripravan da može kao suveren odlučivati o svojoj budućnosti.«²¹

Interesantno je mišljenje Srba radikala o tadašnjim prilikama i stavu prema jugoslovenskom programu, koje je izneo Vlada Savić, član centralne uprave Srpske radikalne stranke i bivši kandidat za iločki srez. Radikali su u svoje vreme pozdravili Majsku deklaraciju, ali se više, s obzirom na vremensku distancu, ne mogu na tom zaustaviti, ističe Savić. Naime, Deklaracija je bila izvrsna za početak, ali »sada ne zadovoljava opštim i širim nacionalnim zahtevima«, jer narod treba mnogo više i mora se krenuti korak napred. Bečka deklaracija je preuska, i Savić kaže: »Nama treba veliki opšti narodni program, koji bi obuhvatio naše zahteve za ujedinjenjem i suverenosti naroda Slovenaca, Hrvata i Srba, koji bi potekao iz duše celog naroda. Sa polovnim merama ne može se danas ništa postići, a to nam najbolje dokazuje današnji narodni rad Hrvatsko-srpske koalicije.« Treba prekinuti sa tradicijom »mrvica i prosjačenja«, zaključuje svoju izjavu Savić. Ovom izjavom Srpska radikalna stranka pristupa realizaciji jugoslovenskog programa, koju je dala 27. I 1918.²²

U našim zemljama pod Austro-Ugarskom sve se odvijalo u znaku jugoslovenskog programa, svaka proslava se koristila za jugoslovenske manifestacije. Tako je i jubilej posvećen Ivi Vojnoviću, u januaru 1918, održan u mnogim mestima, a naročito se to manifestovalo u Osijeku, što je imalo širi odjek. U ovoj manifestaciji vidnog učešća uzeli su daci srednjih škola grada²³ Osijeka. Prof. Josip Hartinger pretio se dacima koji su potpisali Deklaraciju, zabranjivao je i dacima nošenje i skidao kokarde sa nacionalnim bojama, »sačinjene iz svih triju trobojnica našeg troimenog naroda.«²⁴ Sve ovo govori o snažnom jugoslovenskom pokretu, za koji osječki »JUG« kaže kako je toliko snažan, da mu nema premca u političkoj istoriji Hrvata, Srba i Slovenaca, i piše: »Danas se više jugoslavenska misao ne može i ne smije spajati s pojedinim strankama ili osobama, jer ovo je čisto i općenito veliki narodni pokret, koji se ne da zaustaviti, dok se ta misao posve ne ostvari.« Istina, dalje se nastavlja, ovaj pokret pokušavaju zaustaviti raznim pretnjama, raznim političkim smicalicama, predratnim i ratnim, ali je ceo narod prihvatio jugoslovenski pokret i njegov program, koji ima simpatije i podršku celog sveta. Zato nije nikakvo čudo što se nemačka i mađarska štampa peni i besni zbog pobedonosnog napredovanja jugoslovenskog pokreta. Zato »JUG« pozdravlja sve one pojedince i organizacije koje doprinose širenju jugoslovenskog pokreta, a to su: Hrvatska ujedinjena samostalna stranka«, do tada izrazito unionistička, a sada želi da se priključi jugoslovenskom pokretu; bosansko-hercegovački i hrvatski šadletovci

20) »Jug«, 31/5. II 1918, str. 1.

21) »Jug«, 32/6. II 1918, str. 1.

22) »Jug«, 32/6. II 1918, str. 3.

23) »Jug«, 33/7. II 1918, str. 1.

24) »Jug«, 33/7. II 1918, str. 3.

i frankovci koji su doživeli fijasko i nakon poraza traže sporazum sa jugoslovenskim pokretom; Srpska samostalna stranka, do tada ekskluzivistička, koja sada, takođe, otvoreno i izjavljuje da je za jugoslovensku politiku u najširem smislu reči. Kako ova Stranka ima veliku ulogu među ugarskim i sremskim Srbima, ovo je bilo pozdravljeno s velikom radošću. Ostali Srbi iz Hrvatske i Slavonije pozdravili su sa oduševljenjem izjave dr Srđana Budisavljevića i Valerijana Pribičevića, koji su poznati kao najizrazitiji predstavnici jugoslovenskog pokreta. Ovo je dokaz dalje pobjede i proširivanja jugoslovenskog pokreta, što mu je davalo snagu da proširuje svoje programske osnove. Zbog toga on i proširuje svoj politički program. Naime, Jugoslovenski program u Carevinskom veću u svom memorandumu na mirovne delegacije u Brestu, uklanja iz svojih zahteva »one ograde koje je bio stavio u Svibanjskoj deklaraciji«. Isto to učinili su i predstavnici Starčevićeve stranke prava ne samo u člancima »Hrvatske države« nego i u Saboru. Politička grupa oko »Glasa Slovenaca, Hrvata i Srba« od svog postanka isticala je u svom programu zahtev potpunog narodnog suvereniteta i samoodređenja naroda. Ove stavove zastupa i osječka politička grupa oko lista »JUG« u članku »Suverenost naroda«. I od bosansko-hercegovačkih Srba tada se očekuje da se pridruže jugoslovenskom pokretu, a to znači borbi za jedinstvo, slobodu, suverenitet, samoopredjeljenje i ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca u jednu državu, i to prvi puta od kada ova tri naša naroda postoje. Sve je ovo garancija za pobjedu jugoslovenske misli.²⁵

Razumljivo je da je jačanje ovog pokreta izazivao protivakciju službenih krugova Austro-Ugarske, prvenstveno tada najjačeg propagandnog sredstva, štampe. Tako je peštanski list »Pesti Hirlan« objavio članak »Jugoslovenska zulumčarenja u Osijeku«. U članku se tvrdi kako u Hrvatskoj i Slavoniji jugoslovenska ideja bujno klija, a u Osijeku ima veliki broj pristalica, koji »iz sumnjivih izvora« dobijaju novac na novinarsko preduzeće (misli se na »JUG«). Pre nekoliko meseci došao je u Osijek, piše ovaj mađarski list, češki hotelijer koji je preuzeo hotel »Rojal«, a prvo što je učinio bilo je da izbacii sve mađarske novine iz kafane. O novoj godini izišao je list »JUG«, koji propagira ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, a šezdesetogodišnji jubilej Ive Vojnovića, pisca »poznatog sa svojih velikosrpskih nazora« iskorišćen je za jugoslovenski program. Tada je u Osijeku došlo do manifestacija, prilikom svečanog dočeka Ive Vojnovića, kada su građani izvikivali parole: Srbiji, kralju Petru, Češkoj, Italiji, Rusiji, srpskoj vojsci i braći Jugoslovenima. Srednjoškolski su nosili srpske kokarde. (To su bile kokarde sa zastavama triju naroda, bojama. Ovaj mađarski list optužuje osječki »JUG« da je učenike, srednjoškolske, psihološki pripremio za jugoslovensku propagandu, jer oni u školi čitaju »JUG«, koji je u Osijeku »započeo istu djelatnost kao srbijanska narodna »ODBRANA«. »Za »Pester Hirlap« je interesantna pojava i što je poslanik Vasa Muičević pošao u Sarajevo da dovede 4000 srpske dece iz Bosne u Osijek i okolinu. Na kraju, ovaj mađarski list upozorava da je »JUG« kupio Fajferovu štampariju za pola miliona, i tako je »jedini unionistički list prešao u jugoslovenske ruke«.²⁶ O ovim manifestacijama u Osijeku pohvalno, i sa simpatijama, pisale su sve zagrebačke novine, sem »Hrvatske«, frankovačkog lista koji je imao svega 200 pretplatnika, koji je pisao, da je »grad Osijek, ta jugoslavenska varoš, totalno poludjela«.²⁷

25) »Jug«, 34/8. II 1918, str. 1, Veliki narodni pokret.

26) Isto, str. 2.

27) Isto, str. 4.

I pedeset osam mladih osječkih Jevreja izrazili su simpatije za ideju jedinstva troimenog naroda Južnih Slovena, izraženu u Deklaraciji »narodnih zastupnika na sjednici Carevinskog vijeća od 30. svibnja 1917.« Oni ističu da mogu razumijeti i ceniti nacionalnu borbu, s obzirom da stolicima žive u getima, da su za slobodu i raduju se svakom uspehu južnoslovenske misli i tome će pomoći. Sem toga, zahtevaju od naprednih Jugoslovena da Jevrejima priznaju narodnost i pomognu nastojanja za ostvarenje jevrejskih nacionalnih ciljeva.²⁸

U članku »Slovaci i Jugoslovenski pokret«, »JUG« piše da je junački češki narod poveo borbu za ujedinjenje sa porobljenim slovačkim narodom u severnoj Ugarskoj. Ovu borbu simpatišu ne samo Hrvati nego i svi Južni Sloveni i u njoj će sudjelovati sve do ostvarenja naših jugoslavenskih — češko-slovačkih narodnih ideala.²⁹

Frankovačka HRVATSKA pisala je protiv osječkog »JUGA«, jugoslovenskog lista, optužujući ga da on terorizira ceo grad, da harangira omladinu i da je najviše doprineo da proslava Ive Vojnovića u Osijeku budi celu javnost, dakako zbog jugoslovenstva koje je izraženo prilikom proslave ovoga pesnika. Ovaj list je prvi izjavio da je Jugoslovenska deklaracija premalen i uzak jugoslovenski program što je za frankovce, naravno, bilo šokantno.³⁰

U takvoj atmosferi u Zagrebu je održan prvi sastanak za osnivanje jugoslovenskog narodnog vijeća, kome je prisustvovalo 45 učesnika — Hrvata, Srba i Slovenaca — iz svih naših krajeva: Hrvatske, Bosne, Dalmacije, Istre, Slovenije. Radi se o sastanku najuglednijih predstavnika naroda Hrvata, Srba i Slovenaca. Za predsednika je jednoglasno izabran pročelnik Jugoslovenskog kluba dr Korošec, koji je u svom govoru dao ocenu političkog trenutka, koji je brisan u osječkom »JUGU« od strane cenzure, puteva i načina ostvarivanja nacionalne politike u borbi za slobodu, ujedinjenje i samoopredeljenje.³¹ Iako je policija ovaj prvi sastanak zabranila i rasterala, ipak se on nastavio u stanu predsednika Starčevićeve stranke, dr Ante Pavelića, gde su doneseni pozitivni zaključci:

— da će Narodno vijeće biti uskoro ostvareno, što će, nesumnjivo, svaki Hrvat, Srbin i Slovenac svesrdno pozdraviti kao početak prave »narodne koncentracije«. Borba će se povodom ovog sastanka nastaviti, piše »JUG«, a ne može se zamisliti bez jakih i dobro disciplinovanih vojnika, tj. pristalica, istomišljenika, i kaže: »Jedna ideja treba hiljadu volja, hiljadu mišica, sjedinjenih u takvu falangu, preko koje će onda doći do ostvarenja.« Zato pristalice jedne ideje moraju biti udruženi u čvrsto i solidno izgrađene organizme, jer je to garancija za uspeh. Za sve to potrebno je vođstvo. Kako, inače, postoji slaba međustranačka povezanost, a i opšta slabost, to je u ovom momentu, zaključuje »JUG«, potrebno organizovanje jedinstvenih čvrstih narodnih redova, u što treba uvrstiti sve što je najbolje. Takvu ta organizacija se zove Narodno vijeće. Ako se ono stvori, onda je do potpune pobe samo korak. Zato treba žigosati sve one koji su protiv takve orijentacije za organizaciju treba stvoriti, i svaka prava narodna stranka treba da stupi u nju, a »narodnu koncentraciju«.³²

28) »Jug«, 38/13. II 1918, str. 2.

29) »Jug«, 41/16. II 1918, str. 2.

30) »Jug«, 43/19. II 1918, str. 2.

31) »Jug«, 54/3. III 1918, str. 1.

32) »Jug«, 55/4. III 1918, str. 1.

2. i 3. III 1918. sastale su se u Zagrebu poznate političke ličnosti iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Dalmacije, Istre i Međimurja. Oni su opširno raspravljali o političkim prilikama i zaključili da je neophodna i nužna koncentracija nacionalnih snaga i stranaka u borbi za ostvarenje nacionalnog samoodređenja.³⁴ »Hrvatska država« tada je pisala da je krajnje vreme da se odlučno i neodložno provode koncentracija nacionalnih sila, a »JUG« je konstatovao da o svojoj sudbini sami Jugosloveni treba da odluče, te da su sve hrvatske, srpske i slovenačke stranke, uz koje stoji veliki deo naroda, postavile kao vrhovni princip rešavanja jugoslovenskog pitanja, samoodređenja i suvereniteta naroda, i zbog toga svi ostali faktori otpadaju.³⁴ Akcije u tom pravcu razvijale su se. Česi i Jugosloveni su odlučili da ne učestvuju u Ustavnom odboru pri Carevinskom veću, koji je trebao da uredi razna narodna pitanja i osnove za ustavnu reformu. Ovu odluku su doneli, jer smatraju da njihova nacionalna pitanja ne spadaju ni u kakav odbor, nego je to stvar Čeha i Slovaka, odnosno Hrvata, Slovenaca i Srba, da oni sami treba da odlučuju o svojoj sudbini, a ne da to čine nekakav odbor u Beču.³⁵ Koncentracija nacionalnih snaga u svrhu nacionalne slobode i ujedinjenja na slovenskom jugu bila je sve jača i razvijaće se u pravcu realizacije jugoslovenskog programa u 1918. godini.³⁶ Na toj liniji su obe slovenačke stranke, klerikalna i liberalna, sa svojim vođama dr Korošcem i dr Tavčarom, kao i Šušterčičev deo pristaša Seljačke stranke u Dalmaciji svi hrvatski i srpski poslanici, u Bosni i Hercegovini hrvatske stranke su se izjasnile preko izjave J. Sunarića, kao i Srbi i Muslimani. U Hrvatskoj i Slavoniji na tom stanovištu stoje: Starčevićeva stranka prava, Srpska radikalna, mlade katoličko svećenstvo i članovi katoličkog pokreta oko »NOVINA«, socijalni demokrati oko »Pravde«; mnogo Hrvata i Srba van stranaka, a okupljaju se oko »Hrvatske njive«, »Glasa Hrvata, Slovenaca i Srba«, »Novosti« i »Obzora«, te osječkog »Juga«, a sudeći, prema pisanju u zadnje vreme, i ljudi oko lista »Hrvatske obrane«. Na principima narodnog ujedinjenja stoji i Hrvatsko-srpska koalicija, ali se razilaze o pitanju političkog ujedinjenja. Iste principe zastupa hrvatsko i srpsko stanovništvo u Bačkoj, Banatu i Međimurju. Platforma programa jeste nacionalno ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, a za njegovo ostvarenje nužna je nacionalna koncentracija.³⁷ To je bio zahtev za nezavisnu i demokratsku državu Slovenaca, Hrvata i Srba, koji je već bio zadobio plebiscitarne forme.³⁸ Zbog razvoja jugoslovenskog pokreta, koji je imao dugu tradiciju, a sada 1918. godini kretao se u pravcu svoje završnice, Austro-Ugarsku je zahvatila panika i nespokojstvo, što je dovelo do državnog terora protiv Jugoslovena koji traje od 1914. godine, kako je izjavio dr Korošec u martu 1918. godine, rekavši da je na temelju službenog zakonodavstva čitav jedan narod proglašen zločincem koga svako može da uništava. »Na temelju je svih tih uredaba bilo na tisuće i tisuće Jugoslavena uhapšeno, na sve moguće načine držano u pritvoru, tad internirano i konfinirano, i kroz dugo vrijeme, da dapače kroz tri godine, lišeno svoje slobode.«³⁹ U ovu hajku protiv Jugoslovena uključile su se nemačke novine. Posebno se isticao gradački list »TAGESPOST«, koji je podigao posebnu viku na jugoslovenski pokret, tvrdeći da Jugosloveni očekuju novu državu od mirovnog kongresa, a ne od Austro-Ugarske, što znači proširenje Majske deklaracije, koja je jugoslovensko rešenje videla

34) »Jug«, 60/9. III 1918, str. 1.

33) »Jug«, 56/5. III 1918, str. 1.

35) »Jug«, isto, str. 1.

36) »Jug«, 61/10. III 1918, str. 1.

37) »Jug«, 65/14. III 1918, str. 2, 3.

38) »Jug«, 68/17. III 1918, str. 1.

39) Isto, str. 2.

u okviru Monarhije. Ovu novu orijentaciju u jugoslovenskom pokretu, konstatuje nemački list, potvrđuje i Rezolucija od 5. III 1918. godine u Zagrebu, donesena na sastanku jugoslovenskih zastupnika.

Ministar predjednik Seidler bio je prisiljen da izjavi kako je jugoslovensko pitanje postalo stvarnost. Beču je konačno bilo jasno kako je ovaj pokret zahvatio sve narodne slojeve u Austriji i hteli su ga skinuti s vrata, ali bilo je dockan. Pokušali su to da učine tim više što su se opravdano pribojavali da jugoslovensko pitanje ne dobije međunarodni značaj. Naročito je u bečkim krugovima neprijatno doživljena činjenica što jugoslovenski pokret ide paralelno sa češkim, a namera je Beča bila da ova dva pokreta odvoji. Zato je u Beču stvarana klima za jače represije (retorzije) protiv jugoslovenskog pokreta, koji je zahvatio šire dimenzije, nego što se u početku mislilo i pretpostavljalo. Zbog toga su u Beču verovali Majskoj deklaraciji iz 1917. godine, koja nije smatrana opasnom. Međutim, Zagrebačka deklaracija od 2. III 1918. godine, čijoj formulaciji su učestvovali predstavnici Hrvatske i Bosne, primljena je kao mnogo opasnija, i to usled intervencije Mađara, koji su ovu Rezoluciju smatrali atentatom protiv njih. Jasno je bilo da jugoslovenski pokret ulazi u akutnu fazu, pisao je osječki »JUG«. Zato je tada jugoslovenstvo stavljeno na probu, a protiv njega Monarhija je koristila sva dozvoljena i nedozvoljena sredstva.⁴⁰ Kako će se ovaj pokret razvijati, zavisilo je od njegove energije, a naročito od Hrvata u Hrvatskoj i Slavoniji zavisilo je hoće li se nacionalno pitanje rešiti u narodnom ili nenarodnom duhu. Svakako da predstoji teška borba, pisao je »JUG«, tim više što su se tada proturali glasovi, da se sprema radikalna promena u Hrvatskoj i energično suprotstavljanje »Jugoslovenskoj pomami«. Naime, očekivao se zadnji pokušaj »čistog hrvatstva« da odvraća hrvatski narod od jugoslovenskog smera. To je bio očajnički pokušaj »čistog hrvatskog kursa« da ojača istorijski separatizam, da opet zavadi Hrvate sa Srbima, »spekulirajući pri tome na najniže instinkte u čovjeku«. Ovo je trebalo svim snagama onemogućiti, pisala je jugoslovenska štampa, prvenstveno u interesu poštena hrvatstva, koje će se suprotstaviti frankovluku. O tome je »JUG« pisao: »Zar da podnesemo, da srpstvo bude žigosano kao sinonim ubojstva, a hrvatstvo da bude sinonim samoubojstva? Zar da srpstvo bude sušta veleizdaja, a hrvatstvo sušto doušništvo.« Hrvati ne smeju dozvoliti da grupa spekulanata, polutudinaca i tuđinaca u srcu hrvatskog dela naroda, iz podlih računa propagira čisto hrvatstvo? Ovo se ne sme dogoditi i treba iskoristiti sva postojeća sredstva, i to prvenstveno pošteno hrvatstvo koje je za narodno jedinstvo, a protiv razdora, koje želi saradnju sa Srbima, sa kojima treba, zbog sadašnjosti i budućnosti, da se međusobno štite od profaniranja i opoganjivanja. Hrvatstvo i jugoslovenstvo se međusobno ne isključuju, jer jugoslovenstvo ne znači napuštanje hrvatstva.« To je politička potreba ideje narodnog jedinstva. Jedino tako se može spasti čitav dio našeg naroda od otrovanja i narodnog samoubojstva. Mi hoćemo da stvorimo Hrvatsku Hrvata, a ne Hrvatsku sužanja, a to znači jednako hrvatsku, koliko i jugoslaven-sku«. »JUG« piše da je solidarnost Hrvata, Srba i Slovenaca, izražena u ideji narodnog jedinstva SHS, a to je velika korist za poboljšanje statusa hrvatskog naroda unutar Monarhije. Međutim, pitanje jedinstvenog naroda Slovenaca, Hrvata i Srba postalo je evropsko pitanje, a to je korisno i za hrvatski narod. Jugosloveni kao jedinstveni, nerazdeljivi i zbijeni postaju tim činom najvažniji problem Monarhije. Zato ovo jedinstvo, piše »JUG«, treba čuvati, a ne dati se razjediniti. I zato

40) »Jug«, 72/21. III 1918, str. 1.

Hrvati, Slovenci i Srbi moraju da ostanu na sledećem stanovištu: »nema separatističkih (Pilarov projekt) ni separatnih (austrijski ustavni odbor) rješavanja našeg narodnog pitanja. Ne postoji samo srpsko, slovensko i hrvatsko pitanje, svako dijelito i za sebe, već jedno jedino pitanje: jugoslovensko.« To je najjače oružje protiv podela i separatizma.⁴¹ Ovoj orijentaciji suprotstavljali su se frankovačka »Hrvatska«, koja je zastupala »čisti hrvatski kurs«, i austrijski Nemci, zastupajući antijugoslovensku ideju i stvaranje »Velike Hrvatske«.⁴²

Jugoslovenski pokret je, međutim, dobio sve više međunarodnu dimenziju. Naime, tada su osnovana dva odbora za italijansko-jugoslovenski sporazum, koji su imali zadatak da sporazumno deluju na oslobođenju neoslobođenih naroda Habsburške Monarhije. Sporazum je sačinjen u duhu Macinija, tj. zasnovan je na pravu svih naroda na slobodu. Istovremeno se i u SAD zalagali za formiranje jugoslovenske države.⁴³ Zato je nemačka i mađarska štampa pravila velike napore da spreči jugoslovenski pokret i ostale pokrete u Monarhiji. Mađarska štampa je krajem marta 1918. godine pojačala propagandu protiv jugoslovenskog i češkog pokreta i njihove internacionlizacije. Jugosloveni žele, kao i Česi, pisala je ova štampa, da na mirovne pregovore »prokriumčare svoje stvari« i da tako daju međunarodnu težinu osnivanju samostalne češke i zasebne jugoslovenske države.⁴⁴ A upravo je tih dana u Ljubljani dr Korošec izjavio da Jugosloveni teže ostvarenju jedinstva »svega jugoslavenskog naroda SHS u nezavisnoj državi na temelju slobodnog samoodređivanja naroda«, u što on ne sumnja. Istovremeno u Ljubljani većaju slovenačke političke stranke o osnivanju Narodnog veća.⁴⁵

Početkom aprila 1918. godine održano je u Pragu Jugoslovensko veče, koje se pretvorilo u veličanstvenu manifestaciju češko-jugoslovenske solidarnosti. Izvođenje hrvatske himne »Lijepa naša« i slovenačke »Naprej zastave« pozdravljene su, od prisutnih, sa velikim oduševljenjem. Pozdravni govor održao je poslanik Klofač, a svečanu besedu izrekao je spisatelj Černi, govoreći pri tome o kulturnim vezama među Hrvatima, Srbima i Slovencima. Na ovoj večeri učestvovali su najbolji umetnici i politički prvaci, a veče je završeno himnom »Hej Sloveni«.⁴⁶

Osječki list »JUG«, koji je zbog svojih izrazitih jugoslovenskih i protiv monarhijskih članaka često cenzurisan, bio je nekoliko puta i privremeno zabranjivan. Tako je upravo 9. aprila zabranjen četrnaest dana pod optužbom da »ugrožava državne interese.«⁴⁷

Kako je jačao jugoslovenski pokret, mađarska štampa bila je sve više obespekijena. U tom svom nemiru punili su stranice antijugoslovenskim člancima, u kojima se sve više osećao izliv žučljivosti, neprijateljskog raspoloženja prema jugoslovenskom pokretu, a svaki momenat iz ovog pokreta prikazivan je u crnom svetlu, dok se stvar narodnog ujedinjenja svodila u red veleizdajničkih pokušaja. Na nedostojan način rugali su se bratstvu Hrvata i Srba, koje je do 1917. godine bilo na stalnoj probi. Tek od polovine 1917. godine, posebno od amnestije čeških političkih vođa, dolazi do političkih promena. Srbi i Hrvati, pod uticajem čeških prilika i Hrvatsko-srpske koalicije, sjedinili su se.⁴⁸

41) »Jug«, 73/22. III 1918, str. 1.

42) »Jug«, 79/29. III 1918, str. 1.

43) »Jug«, 76/26. III 1918, str. 2.

44) »Jug«, 81/31. III 1918, str. 2, 3.

45) Isto, str. 3.

46) »Jug«, 88/9. IV 1918, str. 2.

47) »Jug«, 89/10. IV 1918, str. 1.

48) »Jug«, 98/27. IV 1918, str.

U vreme banske krize, kada se očekivala demisija bana Mihalovića, i prihvatanje banske stolice od bana Skerleca, Hrvatsko-srpska koalicija u »Hrvatskoj riječi« s pravom zlobom je pisala da sve ono što nije išlo u prilog jugoslovenskom pokretu i nastojala da u narodnim redovima poseje neslogu. Iz svega toga želela je da izvuče stranački kapital. Nastojala je, kao što je tada pisalo splitsko NOVO DOBA, da diskredituje sve ljude iz jugoslovenskog pokreta, i kada bi jugoslovenski pokret bio zlopamtilo, mogao je vraćati istom merom, tj. da ih optuži za...⁴⁹

Nakon svih progona i patnji što su ih slovenski narodi Monarhije za četiri godine rata morali da podnesu, konačno je kucnuo čas, pisao je »JUG«, da se zatomljena snaga slovenskih naroda u Monarhiji i njihov genij trgnu iz mrtvila. Češkom i jugoslovenskom Deklaracijom, koja je u sebi nosila neka obeležja stoletnog ropstva, razmahao se velikom snagom slobodarski čehoslovački i jugoslovenski pokret, a pristupanjem Poljaka na njihovu stranu, pretvorio se u pravi slovenski pokret, koji je, i prema unutra i napolju, postao odlučan i veliki faktor »u sadašnjosti i budućnosti Monarhije«. Nikada Sloveni Monarhije nisu bili snažni kao sada, konstatuje »JUG«, a zašto je do toga došlo? U početku su se ovom slovenskom pokretu rugali i Beč i Pešta, ali je to vreme prošlo. »Sada su Slaveni mirni i hladnokrvni, a Beč i Pešta uznemireni.« Slovenska svest i solidarnost je na zavidnoj visini, imaju razvijen osećaj da im je budućnost zajednička. »Pitanje poljskog mora je jugoslovensko i češko, pitanje oslobođenja Slovaka je poljsko i jugoslavensko, pitanje koridora preko Dunava, pitanje Jadrana i Makedonije je i češko i poljsko, pitanje naših slobodnih država je svima zajedničko, a sva su ova pitanja i međunarodna.« Ova slovenska samosvest i solidarnost uznemirila je gospodara mađarske politike, grofa TISU, koji je u »Igazmondu« napisao niz članaka o unutrašnjim prilikama u Monarhiji, tj. o unutrašnjim neprijateljima Monarhije. Njemu su neprijatelji »veleizdajnički« Česi i Jugosloveni, koji se ne zadovoljavaju samo komadanjem Austrije, nego »pružaju svoje ruke i na brojne županije sjeverne i južne Ugarske«. Tisa, u pomenutim člancima, zaključuje da se ovom zlu, ako već to ne može da učini Austrija, moraju odupreti Mađari. Ovo se i u praksi provodilo, pisao je »JUG«, u cilju sprečavanja svakog pokreta, tj. »opasnosti od narodnosnih pokreta«. Tisa želi jugoslovensko pitanje rešiti u mađarskom smislu i stilu. Međutim, zaključuje »JUG«, Nemci i Mađari morali bi da uvide poznatu istinu: »Tko vjetar sije, žanje buru«, a Sloveni su, nakon četiri godine rata, postali hladnokrvni i gledaju »kako u buri gori susjedov dom...«⁵⁰ Stvaranje države Slovenaca, Hrvata i Srba dočekano je sa velikim oduševljenjem kao svi događaji koji su sledili do 1. XII 1918, tj. do proglašenja države Srba, Hrvata i Slovenaca.

»JUG« je sa jasno određenim ciljem propagirao jugoslovenski pokret: isticana je neophodnost jugoslovenske nacionalne koncentracije i stvaranja jugoslovenske države van Austro-Ugarske Monarhije u savezu sa Srbijom i Crnom Gorom. Tada je izlazilo čitav niz listova sa istim ciljevima: »Jedinstvo«, »Hrvatska država«, »Glas Slovenaca, Hrvata i Srba« i drugi.

Za »JUG« se, međutim, može slobodno reći da se nalazio u vrhu jugoslovenske propagande i da je koristio sva moguća sredstva protiv austro-ugarske politike, kao i protiv svih separatističkih pokreta koji su do 1. XII 1918. godine bili protiv

49) »Jug«, 144/30. VIII 1918, str. 1.

50) »Jug«, 145/31. VIII 1918, str. 1.

stvaranja zajedničke države, a nakon toga protiv jedinstvene, unitarističke Jugoslavije. Neposredno uoči ujedinjenja Jugoslavije, »JUG« je jasno odredio svoje političko gledanje oko uređenja nove države. Zastupao je stanovište da nova država treba da je jedinstvena prema vani i unutra, da se samo u takvoj državi može razviti svaki individualitet, bio on srpski, hrvatski ili slovenački, a svako će moći koristiti zajedničke prednosti. U jednoj federalističkoj, prema nekim istorijskim ili plemenskim razlikama, razdvojenoj državi dolazilo bi uvek do prepirke, da li je ovaj ili onaj čimbenik Hrvat, Srbin ili Slovenac. Na taj način bi se, pisao je »JUG« Srbi, Hrvati i Slovenci međusobno još više otudili, nego što je to bilo u njihovoj prošlosti, i to bi dovelo do tako lošeg stanja, da »ne bismo mogli svaljivati krivnju na tuđina nego na sebe same.⁵² No, jedno je sigurno; ovaj list utvrdio je dve stvari: prvo, da je u periodu od 1908. do 1918. godine stvorena društvena i psihološka klima za stvaranje zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je zahvatila građane, inteligenciju, ali i ostale slojeve u svim našim zemljama koje su bile pod Austro-Ugarskom Monarhijom, i drugo, da separatizam kod Hrvata, Srba i Slovenaca samo može biti poguban za njihov nacionalni i međunarodni ugled i položaj. Ova druga konstatacija imala je futurološku dimenziju.

Milenko Patković

DAS OSIJEKER BLATT »JUG« ÜBER DIE JUGOSLAWISCHE
BEWEGUNG 1918 UND DIE GRÜNDUNG DES ERSTEN JUGOSLAWIENS

Zusammenfassung

Das Osijeker Blatt »Jug« begann man am 01. Januar 1918 mit klar bestimmtem Ziel des Propagieren der jugoslawischen Bewegung herauszugeben. Es wurde die Notwendigkeit der jugoslawischen nationalen Konzentration und die Gründung des jugoslawischen Staates außerhalb der Österreich-ungarischen Monarchie, im Bund mit Serbien und Montenegro hervorgehoben. Damals wurde eine ganze Reihe von Blättern mit demselben Ziel herausgegeben: »Jedinstvo«, »Hrvatska država«, »Glas Slovenaca, Hrvata i Srba« u.a.

Für das Blatt »Jug« kann man sagen, daß es an der Spitze der jugoslawischen Propaganda stand und daß es alle möglichen Mittel gegen die österreichisch-ungarische Politik nutzte als auch gegen alle separatistische Bewegungen, die bis zum 01. Dezember 1918 gegen die Gründung des gemeinsamen States gerichtet waren, danach gegen das einheitliche unitaristische Jugoslawien.

Eins ist aber sicher, dieses Blatt stellte zwei Dinge fest:

— erstens, daß im Zeitraum von 1908 bis 1918 ein gesellschaftliches und psychologisches Klima für die Gründung des gemeinsamen Staates der Serben, Kroaten und Slowenen geschaffen wurde, von dem die Bürger, die Intelligenze aber auch andere Schichten in allen unseren Ländern ergriffen wurden, die im Rahmen der Österreich-ungarischen Monarchie lebten,

— zweitens, daß der Separatismus bei den Kroaten, Serben und Slowenen für deren nationale und internationale Reputation und Lage nur gefährlich sein kann.

Diese zweite Feststellung hatte eine futurologische Dimension.

51) »Jug«, 1. XII 1918, str. 1.